

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ**

Астахова Марія Сергіївна

УДК [374.71:331.45]:371.1(043.3)

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Бойчук Юрій Дмитрович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри здоров'я людини і
корекційної освіти, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лунячек Вадим Едуардович,
Українська інженерно-педагогічна академія,
завідувач кафедри креативної педагогіки і
інтелектуальної власності, м. Харків;

кандидат педагогічних наук, доцент
Пуляк Ольга Василівна,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
доцент кафедри теорії і методики технологічної
підготовки, охорони праці та безпеки
життєдіяльності, м. Кропивницький.

Захист відбудеться 26 січня 2017 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: вул. Університетська, 16, зала засідань, м. Харків, 61003.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003.

Автореферат розісланий 24 грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. С. Ковальська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні умови розвитку суспільства характеризуються збільшенням кількості факторів, здатних викликати надзвичайні та небезпечні ситуації для життя і здоров'я людини, а саме: природні й техногенні аварії та катастрофи; забруднення довкілля; побутовий, виробничий та шкільний травматизм; масове поширення девіантних форм поведінки дітей і шкільної молоді, загострення соціальних хвороб, зростання загрози терористичних актів і виникнення воєнних конфліктів. Ці виклики сьогодення набувають глобального характеру й актуалізують проблему протидії їм, зокрема на рівні освіти. Реалізація державної політики в напрямі освіти з безпеки життєдіяльності базується на Концепції ООН про сталий людський розвиток як програмі дій на XXI століття, а також відображається у таких державних документах, як: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Кодекс цивільного захисту України, Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини».

У зв'язку з цим одним із завдань загальної середньої освіти є формування в учнів нових поглядів, цінностей і поведінки з метою виховання в них культури безпеки, запобігання небезпекам для їхнього життя й здоров'я. Нормативні та суспільні вимоги до професійної діяльності вчителя зумовлюють необхідність володіння комплексними знаннями й уміннями з безпеки життєдіяльності, відповідними ціннісними орієнтаціями та професійно значущими якостями, ризик-орієнтованим мисленням, готовністю до власного розвитку з безпеки життєдіяльності протягом усього життя, що акумулюється у професійній компетентності з безпеки життєдіяльності вчителя. Для системи післядипломної педагогічної освіти актуальним є не тільки фахове підвищення кваліфікації вчителя, а й професійне вдосконалення у сфері створення безпечних умов життєдіяльності учасників освітнього процесу, розвитку компетентності з безпеки життєдіяльності вчителя, здатного формувати ідеологію безпеки життєдіяльності в учнів.

Проблема розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів досліджувалася вченими за такими напрямками: дослідження професійної компетентності вчителя (Ю. Бойчук, І. Зимня, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лозова, В. Луначек, І. Прокопенко, С. Сисоєва, А. Хуторський, Л. Штефан та інші); психолого-педагогічне обґрунтування системи післядипломної педагогічної освіти (І. Гавриш, Л. Даниленко, В. Дивак, Г. Єльнікова, С. Крисюк, Л. Лук'янова, В. Маслов, В. Олійник, Л. Покроєва, В. Пуцов та інші); наукові основи безпеки життєдіяльності (П. Атаманчук, В. Березуцький, В. Джигирей, В. Жидецький, В. Заплатинський, В. Зацарний, О. Кобилянський, С. Шмалей та інші); методика навчання школярів основ безпечної життєдіяльності (С. Гвоздій, Л. Горяна, В. Нестеренко, О. Пуляк, Л. Сидорчук, І. Царенко, Є. Чернишова та інші). При важливості цих досліджень ступінь вирішення проблеми розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти не отримала достатнього висвітлення.

Аналіз практичної діяльності вчителів показав, що вони мають недостатній

рівень сформованості комплексних знань та вмінь з безпеки життєдіяльності, їхня профілактична діяльність інертно коригується із сучасними загрозами та ризиками. Це негативно впливає на якість безпекоорієнтованої професійної діяльності вчителів та на рівень навчання учнів основ безпеки життєдіяльності.

Аналіз результатів теоретичних досліджень науковців щодо процесу розвитку компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів і практичного досвіду організації їхньої післядипломної освіти дозволив виявити низку *суперечностей*, а саме: між вимогами державної освітньої політики до сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів і недостатнім рівнем її розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти; між збільшенням у суспільстві сучасних загроз і небезпек та обмеженими можливостями вироблення стратегії безпечної поведінки вчителями в традиційній системі підвищення кваліфікації; між необхідністю вдосконалення процесу розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти й недостатньою розробленістю її теоретичних і методичних основ.

Таким чином, проведений аналіз наукових досліджень і навчально-методичних напрацювань з безпеки життєдіяльності, необхідність вирішення визначених суперечностей зумовили проблему дослідження – підвищення рівня сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти шляхом теоретичного обґрунтування, розроблення та експериментальної перевірки технології її розвитку.

Отже, актуальність, соціально-педагогічне значення досліджуваної проблеми, недостатній рівень її теоретичної та практичної розробленості, об'єктивна потреба розв'язання вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (державний номер реєстрації 0111U008876). Тему дослідження затверджено Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 4 від 06.07.2013 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24.09.2013 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз сучасного стану розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти та визначити проблему дослідження.

2. Визначити сутність і структуру професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити модель і технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Об'єкт дослідження – післядипломна педагогічна освіта вчителів.

Предмет дослідження – технологія розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що рівень розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів підвищиться за умови впровадження в систему післядипломної педагогічної освіти технології, розробленої на основі моделі розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, яка ґрунтується на комплексному змісті безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу (фізична, соціальна, інформаційна складові) та професійно-особистісному досвіді вчителів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення системного (Ю. Бабанський, В. Беспалько, І. Блауберг, Н. Кузьміна, М. Лапенко, Е. Юдін та інші), антрополого-гуманістичного (Б. Бім-Бад, С. Русова, А. Маслоу, К. Ушинський та інші), компетентнісного (Н. Бібік, Ю. Бойчук, І. Зимня, О. Овчарук, Є. Павлютенков, А. Хуторський та інші), андрагогічного (С. Змійов, Л. Лук'янова, О. Пінський, Л. Покроєва, Н. Протасова, М. Смирнова, Р. Штайнер та інші) і особистісно-діяльнісного (Н. Бібік, А. Омаров, Ю. Татур, А. Хуторський, Р. Шакурова та інші) підходів у освіті; дослідження теорії змісту навчання (Н. Брюханова, О. Коваленко, М. Лазарєв, І. Лернер та інші); теоретичні та практичні засади реалізації індивідуально-диференційованого підходу в навчанні (С. Гончаренко, Н. Клокар, В. Леонтєв, В. Лозова, П. Сікорський, І. Унт та інші); дослідження професійно-особистісного досвіду вчителя (Є. Артем'єва, М. Васильєва, Л. Виготський, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Лозова, К. Платонов, Н. Суркова, Г. Сухобська та інші); дослідження професійно-особистісних якостей учителя (І. Бех, Н. Волкова, С. Гончаренко, А. Кузьмінський, Ю. Кулюткін, В. Сластьонін, Г. Сухобська та інші); наукові засади навчання безпеки життєдіяльності (П. Атаманчук, В. Дивак, Є. Желібо, В. Заплатинський, О. Кобилянський, О. Пуляк та інші).

Для досягнення мети й вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури для порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, визначення понятійно-категоріального апарату, сутності, структури професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів; моделювання – для розробки моделі розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; *емпіричні* – анкетування, опитування, спостереження, бесіда, методи експертних оцінок, самооцінки, кваліметричне моделювання, тестування з метою визначення рівня розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи)

для перевірки ефективності реалізації технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; *математичні* – кількісний і якісний аналіз результатів експерименту (критерій Пірсона).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено:

– модель розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, основою якої є професійно-особистісний досвід учителів і фізична, соціальна й інформаційна складові комплексного змісту навчання з безпеки життєдіяльності як учителів, так і учнів;

– технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, яка ґрунтується на розробленій моделі, забезпечує вдосконалення професійно-особистісного досвіду з безпеки життєдіяльності вчителів різних фахових напрямів на основі індивідуально-диференційованого підходу та реалізується за такими етапами: розвиток професійної спрямованості вчителів на безпекоорієнтовану діяльність; удосконалення когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу; розвиток здатності до оцінно-рефлексивної діяльності на засадах безпеки;

уточнено змістове наповнення професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів за структурними компонентами: когнітивним (комплекс знань із фізичної, інформаційної та соціальної складових безпеки життєдіяльності (загальнонаукових, психолого-педагогічних і спеціальних); діяльнісним (сукупність гностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, інформаційно-пояснювальних, практичних і аналітико-оцінних умінь, необхідних для розв'язання професійних ситуацій на засадах безпеки); особистісним (мотивація та пріоритет безпеки у професійній діяльності, ціннісне ставлення до власної безпеки та безпеки учнів, дисциплінованість, відповідальність, спостережливість, стресостійкість);

подальшого розвитку набули принципи розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; розвиток полягає у визначенні специфічних принципів: ноксологізації (урахування реальних та потенційних небезпек і ризиків) та безпекоорієнтації професійної діяльності вчителя (реалізація комплексного змісту, норм, правил, принципів безпеки життєдіяльності через усі елементи професійної діяльності вчителя).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні в систему післядипломної педагогічної освіти вчителів технології розвитку їхньої професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, зокрема розробленні й апробації спецкурсу «Безпека життєдіяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу», методичних рекомендацій для слухачів спецкурсу «Безпека життєдіяльності», інформаційно-методичних матеріалів із питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» (довідка № 1106 від 02.12.2015 р.), комунального навчального закладу «Черкаський обласний

інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (довідка № 297/01-16 від 17.11.2015 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-1064 від 09.12.2015 р.), загальноосвітніх навчальних закладів відділу освіти Куп'янської міської ради (довідка № 312/11 від 22.07.2015 р.), відділу освіти Балаклійської районної державної адміністрації (довідка № 523 від 12.09.2015 р.).

Теоретичні положення, практичні напрацювання, викладені в дисертації, можуть бути використані в освітньому процесі вищих педагогічних навчальних закладів, у системі підвищення кваліфікації вчителів, у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, для створення підручників, посібників і навчальних програм.

Особистий внесок здобувача. У працях, написаних у співавторстві, здобувачеві належать (відповідно до списку наукових праць): [1] – нормативно-правове забезпечення, характеристика освіти з охорони праці та безпеки життєдіяльності, принципи організаційно-педагогічної діяльності вчителя; [19] – визначення особливостей навчання учнів основ безпеки життєдіяльності; [23] – зміст модулів спецкурсу «Безпека життєдіяльності»; [24] – систематизація нормативного забезпечення безпеки життєдіяльності для закладів освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та результати дослідження обговорювались і дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2013–2015 рр.), кафедр управління якістю освіти та соціально-гуманітарної освіти комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», а також у доповідях і повідомленнях на конференціях, а саме: *міжнародних*: «Безпека життєдіяльності в сучасних умовах» (м. Харків, 2012 р.), «Сохранение, укрепление и формирование здоровья обучающихся в современном образовательном процессе: проблемы и перспективы» (г. Белгород, 2013 р.), «Личность в изменяющихся социальных условиях» (г. Красноярск, 2013 р.), «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2015 р.); *всеукраїнських*: «Формування управлінської компетентності керівника навчального закладу» (м. Харків, 2013 р.), «Підготовка педагогів до реалізації основних орієнтирів виховання учнів 1–11-х класів ЗНЗ» (м. Харків, 2014 р.), «Українська освіта і наука в ХХ столітті: погляд молоді» (м. Харків, 2014 р.), «Проблеми цивільного захисту населення: сучасні реалії України» (м. Київ, 2015 р.), «Педагогіка здоров'я» (м. Харків, 2013–2015 рр.), «Впровадження Національної рамки кваліфікації» (м. Харків, 2015 р.); *регіональних*: «Методологія сучасних наукових досліджень» (м. Харків, 2013).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 26 наукових працях (із них 22 одноосібні), а саме: 8 статей – у наукових фахових виданнях України (з них 2 статті – у наукових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз), 2 статті – в інших наукових виданнях, 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 методичні рекомендації, 1 збірник інформаційно-методичних матеріалів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (293 найменувань, із них 8 – іноземною мовою) і 24 додатки (на 50 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 271 сторінка, із них 188 сторінок основного тексту. Робота містить 23 таблиці та 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і встановлено ступінь розробленості обраної проблеми; указано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження, охарактеризовано методологічні та теоретичні основи, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, представлено їх апробацію, зазначено публікації автора, структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Теоретичні засади розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти»** – проаналізовано стан розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти та визначено проблему дослідження; на основі аспектного аналізу наукової літератури визначено сутність і структуру професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів; теоретично обґрунтовано й розроблено модель розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Визначено, що безпеку життєдіяльності науковці розглядають як: комплексний стан захищеності особистості (В. Заплатинський, В. Кузнецов, О. Мягченко та інші); характеристику життя й діяльності людини (П. Атаманчук, В. Мендерецький, О. Чорна та інші); науку про комфортну та безпечну взаємодію людини із середовищем існування (В. Березуцький, Ю. Холмовой та інші); галузь знань і практичної діяльності, спрямованої на формування ідеології безпеки (П. Воробієнко, Є. Желібо, В. Зацарний, Д. Зеркалов, Я. Серіков). У розділі охарактеризовано комплекс наук про безпеку та принципи, на яких базується безпека життєдіяльності, нормативно-правову базу України, що регламентує професійну діяльність учителів із безпеки життєдіяльності. Аналіз праць (А. Александров, С. Андрєєв, О. Арламов, Л. Браун, А. Гриненко, В. Грубова, В. Домарьова, Д. Зеркалов, С. Ковалевський, В. Косевцова, А. Пугачов, О. Сосніна, О. Степко, К. Сурков, Ч. Флавін, Х. Френч, О. Хомра та інші) показав, що на суспільство впливають загрози різноманітного характеру, а саме: природні та техногенні небезпеки, протиправні дії терористичного й антиконституційного спрямування, безконтрольність інформаційного простору, сучасні соціальні протиріччя та розлади. Це визначає комплексний характер безпеки життєдіяльності, що включає такі складові: фізичну (дотримання особистої безпеки, життя та здоров'я фізичної особи в умовах її природного й професійного існування та в надзвичайних ситуаціях); інформаційну (загрози впливу неякісної інформації на права і свободи особистості, негативні наслідки функціонування інформаційно-

комунікаційних технологій); соціальну (терористичні акти, масові заворушення, кримінальні небезпеки, суїциди, соціально-побутові конфлікти, наркоманія й алкоголізм, проституція, дитяча бездоглядність, соціальні хвороби).

Сучасна нормативна база у сфері освіти та безпеки життєдіяльності визначає, що, крім загальноосвітніх завдань, школа має створювати безпечне середовище навчання й виховання, ознайомлювати учнів з основними факторами ризику, пропагувати серед батьків формування культури безпеки життєдіяльності учнів. Доведено, що ключова роль у процесі формування культури безпеки життєдіяльності учнів належить учителю.

Аналіз існуючої системи розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у післядипломній освіті виявив недостатнє врахування небезпек фізичного й соціального характеру, інертне реагування на загрози сучасного інформаційного простору, фрагментарний та безсистемний характер освіти вчителів з безпеки життєдіяльності. Це й обумовило проблему дослідження, яка полягає в підвищенні рівня сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Проведений аналіз досліджень науковців щодо сутності понять «компетентність» (О. Дахін, І. Зимня, В. Краєвський, О. Овчарук, О. Пометун та інші) і «компетентність з безпеки життєдіяльності» (В. Аніщенко, М. Гераськіна, Е. Ребко, О. Телешак та інші) дозволив визначити професійну компетентність з безпеки життєдіяльності вчителя як інтегровану характеристику, яка відображає рівень сформованості комплексних знань і вмінь з безпеки життєдіяльності, професійно-особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, здатності до рефлексії, що дають йому можливість здійснювати професійну діяльність, спрямовану на збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу, формування їхньої культури безпеки в умовах існування потенційних і реальних небезпек.

На основі проведеного системного аналізу психолого-педагогічних праць науковців (Л. Виготський, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, І. Лернер, А. Маркова, Є. Павлютенков, С. Рубінштейн, В. Семеченко та інші) визначено такі структурні компоненти професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів: когнітивний, діяльнісний та особистісний. Особливості кожного компонента визначаються специфікою професійної компетентності та мають умовний характер, оскільки в реальному процесі післядипломної освіти вони розвиваються комплексно. Так, когнітивний компонент характеризується наявністю комплексу знань із фізичної, інформаційної та соціальної складових безпеки життєдіяльності (загальнонаукових, психолого-педагогічних і спеціальних), необхідних учителю для здійснення професійної діяльності на засадах безпеки. Діяльнісний компонент інтегрує наявні в учителя мотиваційні механізми та знання у фаховій галузі у форму вмінь діяти в конкретній фаховій площині та включає конструктивно-проектувальні, організаційні, інформаційно-пояснювальні, практичні й аналітико-оцінні вміння, які забезпечують розвиток у вчителів ризик-орієнтованого мислення, організацію безпечного освітнього процесу та якісної профілактичної діяльності. Особистісний компонент включає: сукупність мотивів, інтересів, цінностей та потреб учителів щодо реалізації професійної діяльності на засадах безпеки; усвідомлене бажання

досягти успіху в профілактичній педагогічній діяльності; професійно-особистісні якості (дисциплінованість, спостережливість, відповідальність, стресостійкість).

У роботі розглянуто теоретичні аспекти педагогічного моделювання (К. Батароєв, В. Безпалько, В. Введенський, О. Дахін, Г. Єльнікова, Н. Кузьміна, В. Пікельна), що дали можливість обґрунтувати й розробити модель розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (рис.). Побудована модель включає головну мету, яка полягає в розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, а також концептуальний, організаційно-діагностичний, змістовий, процесуальний та результативний блоки. Концептуальний блок відображає методологічні підходи (системний, андрагогічний, антрополого-гуманістичний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний), загальнодидактичні та специфічні принципи, серед яких принципи спільної діяльності, опори на професійно-особистісний досвід, коригування особистісних настанов, рефлексивності, нокологізації (урахування реальних та потенційних небезпек і ризиків у професійній діяльності) та безпекоорієнтації професійної діяльності вчителя (реалізація комплексного змісту, норм, правил, безпеки життєдіяльності в навчанні, вихованні, управлінні освітнім процесом, методичній діяльності). Організаційно-діагностичний блок визначає нормативно-правове забезпечення та передбачає діагностування початкового рівня компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів і наявного в них професійно-особистісного досвіду. Змістовий блок відображає компоненти професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, реалізується в комплексному змісті (фізична, інформаційна та соціальна складові). Процесуальний блок включає методи, форми й засоби розвитку досліджуваної компетентності. Результативний блок містить критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів.

У другому розділі – **«Методичні засади розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти»** – розроблено цілі, зміст, методи, форми й засоби розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; уточнено критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної компетентності; спроектовано відповідну технологію. Визначено, що головна мета – розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів – утілюється в цілях на рівні розвитку кожного структурного компонента досліджуваної компетентності: когнітивного (розвиток комплексних знань із безпеки життєдіяльності); діяльнісного (розвиток системних умінь із безпеки життєдіяльності); особистісного (розвиток особистісних і професійних мотивів до здійснення вчителем безпекоорієнтаційної діяльності, профілактики дитячого травматизму, сукупності професійно-особистісних якостей, ціннісних орієнтацій).

Комплексний зміст із безпеки життєдіяльності під час упровадження спроектованої технології реалізується через спецкурс «Безпека життєдіяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу», розширення соціально-

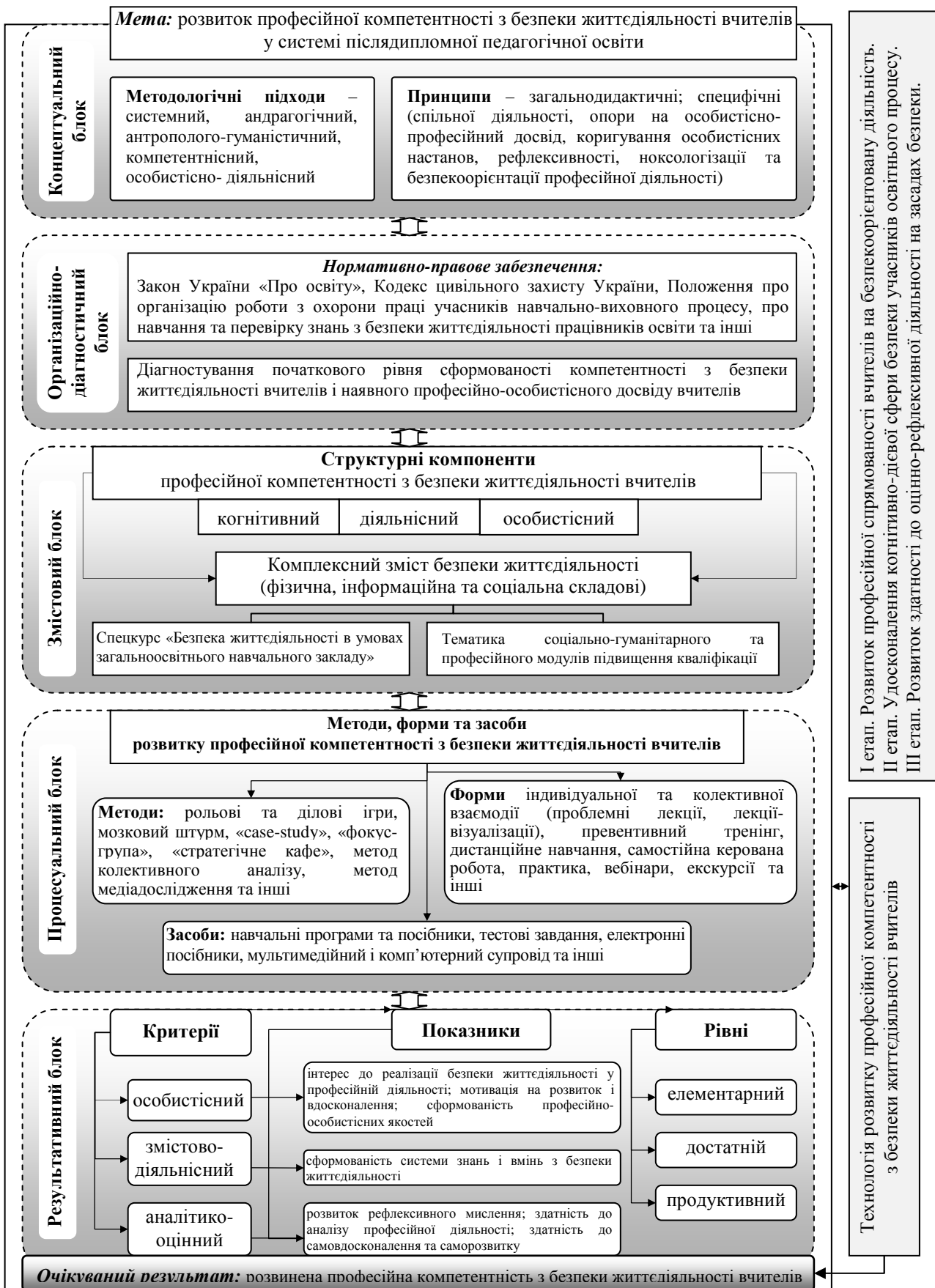

Рис. Модель розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти

гуманітарного та професійного модулів підвищення кваліфікації (за рахунок навчальних тематик «Охорона праці та безпека життєдіяльності в навчальних закладах», «Виховний простір навчального закладу як фактор соціалізації школяра», «Вікові особливості дітей. Проблеми в навчанні та вихованні», «Формування здоров'язбережувальної компетентності вчителів і учнів», «Розвиток громадянської компетентності учасників освітнього процесу», «Шляхи подолання глобальних загроз у розвитку сучасної цивілізації», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»), методичні заходи в міжкурсовий період.

Визначено комплекс методів, форм і засобів розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності. Установлено, що розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів сприятиме використання переважно активних, інтерактивних і дослідницьких методів. Серед засобів навчання виокремлено навчальну та фахову періодику, пам'ятки, інструкції та методичні рекомендації з безпеки, картки типових помилок, медіапродукти (презентації, відеофрагменти з надання першої допомоги), веб-ресурси.

Уточнено систему критеріїв і показників розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, яка включає особистісний критерій (мотивація на розвиток власної професійної компетентності з безпеки життєдіяльності та досягнення успіху в профілактичній діяльності, інтерес до проблем безпеки життєдіяльності, сформованість професійно-особистісних якостей учителя); змістово-діяльнісний (володіння комплексом знань і вмінь із безпеки життєдіяльності); аналітико-оцінний критерій (розвиток рефлексивного мислення; здатність до аналізу професійної діяльності; здатність до саморозвитку). Сформованість професійної компетентності з безпеки життєдіяльності визначено за трьома рівнями: продуктивний, достатній та елементарний.

Розроблено технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, яка ґрунтується на моделі й забезпечує вдосконалення професійно-особистісного досвіду з безпеки життєдіяльності вчителів різних фахових напрямів на основі індивідуально-диференційованого підходу. Цей підхід передбачає розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів на основі їхнього професійно-особистісного досвіду та особливостей професійної діяльності. Так, індивідуалізація забезпечується шляхом формування особистісної траєкторії розвитку досліджуваної компетентності відповідно до наявного в учителя професійно-особистісного досвіду. Диференціація передбачає розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності з урахуванням особливостей фахового напрямку професійної діяльності вчителів різних освітніх галузей («Природознавство» (фізика, хімія, біологія, географія), «Технології» (трудове навчання, інформатика), «Здоров'я і фізична культура» (основи здоров'я, фізична культура, Захист Вітчизни), «Суспільствознавство» (історія, економіка).

Розроблена технологія реалізується за такими етапами: розвиток професійної спрямованості вчителів на безпекоорієнтовану діяльність; удосконалення когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу; розвиток здатності до оцінно-рефлексивної діяльності на засадах безпеки.

Етап розвитку професійної спрямованості на безпекоорієнтовану діяльність передбачає стимулювання позитивної мотивації вчителя до розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, розвиток ціннісних орієнтацій, ставлення вчителя до проблем безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, розвиток соціальних настанов, інтересів і потреб, професійно-особистісних якостей учителя. Серед провідних методів на цьому етапі виділено: методи медіадослідження та колективного аналізу, «фокус-група», «круглий стіл». Ефективними формами організації навчальної діяльності є проблемні лекції, практика, екскурсії, дистанційне та самостійне навчання.

На етапі розвитку когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу роботу націлено на активізацію наявного соціального та професійного досвіду слухачів, на розвиток комплексних знань і вмій із безпеки життєдіяльності. Провідними методами на цьому етапі є ділові та рольові ігри, «case-study», «стратегічне кафе», мозковий штурм, засідання експертної групи. Як організаційні форми виокремлено лекції-візуалізації, превентивний семінар-тренінг, педагогічну практику, дистанційну та самостійну роботу.

Етап розвитку здатності до оцінно-рефлексивної діяльності спрямовано на осмислення досвіду власної безпекоорієнтаційної діяльності та комплексності проблем безпеки, розвиток уміння регулювати власну професійну поведінку в небезпечних ситуаціях, контроль, аналіз і коригування результатів здійснення профілактики дитячого травматизму, набуття досвіду рефлексивної діяльності стосовно професійної діяльності на засадах безпеки. Серед методів на цьому етапі виділено: засідання експертних груп, аналіз проблемних ситуацій; серед форм – рефлексивний тренінг, рефлексивні паузи, конференція з обміну досвідом.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності реалізації технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти»** – розкрито загальні питання організації та проведення експериментальної роботи з перевірки ефективності впровадження розробленої технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, проаналізовано й узагальнено результати педагогічного експерименту.

Для перевірки гіпотези протягом 2010–2015 рр. проведено педагогічний експеримент, який передбачав три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Основною базою проведення експерименту був комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти». Експериментом було охоплено 399 учителів різних фахових напрямів, які здійснювали планове підвищення кваліфікації. Згідно з програмою експерименту утворено дві групи: експериментальну (197 осіб) і контрольну (202 особи).

Діагностичний інструментарій був комплексним, спрямованим на дослідження показників сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності. Показники особистісного критерію оцінювалися на підставі авторського діагностичного інструментарію (анкети «Ваше ставлення до проблем безпеки життєдіяльності сьогодні та ролі вчителя у їх вирішенні», «Ваше ставлення до розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності») та діагностичної

карти оцінки професійно-особистісних якостей учителів. Визначення рівня сформованості досліджуваної компетентності за змістово-діяльнiсним критерієм здійснювалося за допомогою комплексної контрольної роботи (тестові завдання різних типів, складання алгоритмів дій), а також за аналітико-оцінним критерієм – на основі діагностичних карт і спостережень викладача-андрагога.

Результати констатувального етапу експерименту дозволили дійти висновку, що рівень сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів був переважно елементарним (ЕГ – 41,52%, КГ – 40,92%), що є недостатнім для їхньої якісної професійної діяльності. Це свідчить про недостатній рівень мотивації та інтересу до здійснення професійної діяльності на засадах безпеки, неповний обсяг знань і вмінь із безпеки життєдіяльності, їх репродуктивний характер, недостатнє здійснення рефлексивної діяльності.

Отже, результати констатувального етапу експерименту підтвердили актуальність і доцільність обраної теми дослідження, а також дали змогу виявити початковий рівень сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів. На формувальному етапі експерименту в систему післядипломної педагогічної освіти вчителів експериментальної групи було впроваджено розроблену технологію, підвищення кваліфікації в контрольній групі проводилося традиційним способом. На контрольному етапі експерименту співставлялися результати сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів контрольної та експериментальної груп за визначеними критеріями й показниками (табл.).

Таблиця

Результати експериментальної перевірки розробленої технології (приріст у %)

Показники й рівні сформованості	ЕГ			КГ		
	до	після	різниця значення показників	до	після	різниця значення показників
	експерименту			експерименту		
Сформованість у вчителів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності за показниками особистісного критерію						
Продуктивний	11,83	36,72	24,89	11,88	18,31	6,43
Достатній	41,8	46,19	4,36	51,98	52,8	0,82
Елементарний	46,36	17,09	-29,27	36,14	28,89	-7,25
Сформованість у вчителів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності за показниками змістово-діяльнiсного критерію						
Продуктивний	13,19	29,44	16,25	10,72	13,7	2,98
Достатній	35,02	49,41	14,39	44,29	46,36	2,07
Елементарний	51,79	21,15	-30,64	45,05	39,94	-5,11
Сформованість у вчителів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності за показниками аналітико-оцінного критерію						
Продуктивний	38,07	54,31	16,24	21,78	23,27	1,49
Достатній	35,53	42,64	7,11	36,63	38,12	1,49
Елементарний	26,4	3,05	-23,35	41,59	38,61	-2,98
Сформованість у вчителів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності						
Продуктивний	21,03	40,16	19,13	14,78	18,43	3,65
Достатній	37,45	46,08	8,63	44,3	45,76	1,46
Елементарний	41,52	13,76	-27,76	40,92	35,81	-5,11

Результатами контрольного етапу експерименту підтверджено ефективність розробленої технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Позитивну динаміку в підвищенні рівня сформованості досліджуваної компетентності зафіксовано в учителів ЕГ за всіма критеріями. Так, в ЕГ на 19,13% зросла кількість учителів із продуктивним рівнем сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, у КГ цей показник збільшився на 3,65%, зменшилася кількість учителів ЕГ із елементарним рівнем сформованості на 27,76%, у той час як у вчителів КГ було зафіксовано зменшення на 5,11%.

Результати математичних обчислень за критерієм Пірсона довели, що вчителі ЕГ продемонстрували результати, які в статистичному вимірі відрізняються від результатів КГ із рівнем достовірності 95%.

Динаміка розвитку всіх структурних компонентів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів підтверджує правильність висунутої гіпотези й дає підставу вважати, що вихідну методологію обрано правильно, поставлені завдання виконано, мету досягнуто.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі теоретичного узагальнення запропоновано новий підхід до розв'язання проблеми підвищення рівня сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Вирішення зазначеної проблеми можливе шляхом обґрунтування, розроблення та впровадження в систему післядипломної педагогічної освіти вчителів технології розвитку їхньої професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, яка ґрунтується на комплексному змісті безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу та професійно-особистісному досвіді вчителів. Узагальнення результатів теоретичного пошуку й експериментальної діяльності надало можливість сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу нормативних вимог до професійної діяльності вчителя обґрунтовано необхідність розвитку його професійної компетентності з безпеки життєдіяльності в системі післядипломної педагогічної освіти. Це зумовлено необхідністю формування ідеології безпеки в учнів, зниження травматизму, урахування реальних і потенційних небезпек у суспільному житті. Однак післядипломна освіта вчителів із безпеки життєдіяльності характеризується фрагментарністю, відсутністю технології, яка б ураховувала загрози сучасного інформаційного простору, соціальні протиріччя, розлади та особливості особистої безпеки людини. Це зумовило проблему дослідження, яка полягає в підвищенні рівня сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

2. Визначено, що професійна компетентність з безпеки життєдіяльності вчителів – це інтегрована характеристика особистості вчителя, яка відображає рівень сформованості комплексних знань і вмінь із безпеки життєдіяльності, професійно-особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, здатності до рефлексії, що дають йому можливість здійснювати професійну діяльність, спрямовану на

збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу, формування їхньої культури безпеки в умовах існування потенційних і реальних небезпек.

На основі проведеного системного аналізу психолого-педагогічних літературних джерел уточнено такі структурні компоненти професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів: когнітивний (комплексні знання з безпеки життєдіяльності (фізична, інформаційна, соціальна складові); діяльнісний (сукупність гностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, інформаційно-пояснювальних, практичних і аналітико-оцінних умінь із безпеки життєдіяльності); особистісний (позитивна мотивація до здійснення професійної діяльності на засадах безпеки, професійно-особистісні якості вчителя).

3. Теоретично обґрунтовано й розроблено модель розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, яка містить головну мету, а також блоки: концептуальний (методологічні підходи, загальнодидактичні та специфічні принципи (спільної діяльності, опори на професійно-особистісний досвід, коригування особистісних установок, рефлексивності, ноксологізації та безпекоорієнтації професійної діяльності вчителя); організаційно-діагностичний (нормативно-правове забезпечення й діагностування початкового рівня сформованості компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів і їхнього професійно-особистісного досвіду); змістовий (компоненти професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, комплексний зміст безпеки життєдіяльності (фізична, інформаційна та соціальна складові); процесуальний (комплекс методів, форм і засобів розвитку досліджуваної компетентності); результативний (критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів).

Теоретично обґрунтовано й розроблено технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів, яка базується на відповідній моделі й складається з трьох етапів: розвиток професійної спрямованості вчителів на безпекоорієнтовану діяльність; удосконалення когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу; розвиток здатності до оцінно-рефлексивної діяльності на засадах безпеки.

Етап розвитку професійної спрямованості на безпекоорієнтовану діяльність передбачає стимулювання позитивної мотивації вчителя до розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, розвиток ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей учителя. На етапі розвитку когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу роботу націлено на розвиток комплексних знань і вмінь із безпеки життєдіяльності. Етап розвитку здатності до оцінно-рефлексивної діяльності спрямовано на розвиток рефлексивного мислення. Для кожного етапу технології визначено комплекс методів, форм і засобів розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів. Розроблена технологія реалізується на основі індивідуально-диференційованого підходу, який передбачає врахування фахового напрямку професійної діяльності вчителів і наявного в них професійно-особистісного досвіду.

4. Здійснено експериментальну перевірку ефективності технології розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності в системі післядипломної

педагогічної освіти. Результатами контрольного етапу експерименту підтверджено її перевагу порівняно з традиційним підходом. Позитивну динаміку в підвищенні рівня сформованості досліджуваної компетентності за всіма критеріями зафіксовано в учителів ЕГ. Кількість учителів із продуктивним рівнем сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності в ЕГ зросла на 19,13%, у КГ цей показник становив лише 3,65%. Зменшилася кількість учителів ЕГ із елементарним рівнем на 27,76%, у той час як у вчителів КГ було зафіксовано зменшення на 5,11%. Результати математичних обчислень за критерієм Пірсона довели статистичну значущість різниці отриманих результатів експерименту з рівнем достовірності 95%, що підтверджує гіпотезу дисертаційної роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є проблема формування компетентності з безпеки життєдіяльності в майбутніх учителів у процесі професійної підготовки та розробка методики розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів із застосуванням дистанційних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Астахова М. С. Механізми формування якості освіти в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності / М. С. Астахова, Н. В. Середа // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 1. – С. 79–85.
2. Астахова М. С. Професіоналізм учителя в контексті сучасних змін / М. С. Астахова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 21(31). – С. 3–6.
3. Астахова М. Визначна роль педагога у формуванні в учнів культури безпеки / М. Астахова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди, 2013. – Вип. 30. – С. 32–36.
4. Астахова М. Культура безпеки життєдіяльності вчителя: освіта протягом життя / М. Астахова // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 3(142). – С. 29–30.
5. Astakhova M. S. Competence in health and safety as an inseparable part of a teacher's professional competence / M. S. Astakhova // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. – Вип. 44. – С. 5–17.
6. Астахова М. С. Організаційно-педагогічна модель розвитку професійної компетентності безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти та аналіз результатів її впровадження / М. Астахова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. – Херсон : Гринь Д. С., 2015. – Вип. 1, Т. 3. – С. 4–7.
7. Астахова М. С. Методологічні основи розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів / М. С. Астахова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. –

Рівне-Київ : Міленіум, 2015. – Вип. 12, Ч. 2. – С. 10–19.

8. Астахова М. С. Розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності: технологічний аспект / М. С. Астахова / Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Х. : УПА, 2015. – Вип. 48–49. – С. 175–179.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Астахова М. Наступність у навчанні – запорука ефективного функціонування системи «безпека життєдіяльності» / М. Астахова // Безпека людини у сучасних умовах : матеріали IV Міжнар. наук.-метод. конф. (Харків, 6–7 грудня 2012 р.). – Х. : НТУ «ХП», 2012. – С. 23–24.

10. Астахова М. С. Організація системи безпеки життєдіяльності та ефективне її впровадження – невід’ємна складова створення здоров’язберігаючого освітнього середовища в навчальному закладі / М. С. Астахова // Педагогіка здоров’я. Здоров’я людини в умовах ноосферогенезу : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 12 березня 2013 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – С. 45–47.

11. Астахова М. Эффективное функционирование системы «безопасность жизнедеятельности» – неотъемлемая составляющая создания здоровьесберегающей образовательной среды в учебном заведении / М. Астахова // Сохранение, укрепление и формирование здоровья обучающихся в современном образовательном процессе: проблемы и перспективы : материалы Межрегион. науч.-практ. конф. с междунар. участием (Белгород, 24 апреля 2013 г.). – Белгород : ООО ГиК, 2013. – С. 39–41.

12. Астахова М. Актуальні питання виховної роботи педагогів з питань формування безпечного та здорового способу життя учнів / М. Астахова // День науки-2013 : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (Харків, 15 травня 2013 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – С. 3–4.

13. Астахова М. Професійна компетентність з охорони праці та безпеки життєдіяльності керівника – основа функціонування «Безпечного навчального закладу» [Електронний ресурс] / М. Астахова // Формування управлінської компетентності керівних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Харків, 23–24 жовтня 2013 р.). – Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/load/statti/astakhova_m_s_.../3-1-0-166.

14. Астахова М. Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності / М. Астахова // Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали X наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 24–25 жовтня 2013 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – С. 8–9.

15. Астахова М. С. Формирование культуры безопасности личности как элемент здоровьесберегающей образовательной среды / М. С. Астахова // Личность в изменяющихся социальных условиях : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (Красноярск, 6–8 ноября 2013 г.). – Красноярск : КГПУ им. В. П. Астафьева, 2013. – С. 211–218.

16. Астахова М. С. Акмеологічні аспекти формування професійної компетентності з безпеки життєдіяльності педагогів у системі неперервної освіти /

М. С. Астахова // Педагогіка здоров'я : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 квітня 2014 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. – С. 28–31.

17. Астахова М. Система роботи класного керівника з формування культури безпеки життєдіяльності учнів [Електронний ресурс] / М. Астахова // Підготовка педагогів до реалізації основних орієнтирів виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 15 травня 2014 р.) – Х. : Харківська академія неперервної освіти, 2014. – Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/news/elektron_zbirnik/2014-05-12-348.

18. Астахова М. С. Компетентний педагог у формуванні культури безпеки учнів / М. С. Астахова // Українська освіта і наука в ХХІ столітті: погляд молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 22–23 травня 2014 р.). – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. – С. 9–10.

19. Астахова М. Організаційно-педагогічні умови здійснення навчання учнів діям у надзвичайних ситуаціях / Ю. Бойчук, М. Астахова // Проблеми цивільного захисту населення: сучасні реалії України : матеріали I Всеукр. заочн. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2015 р.). – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – С. 19–21.

20. Астахова М. Санітарно-гігієнічна компетентність вчителя як основа реалізації здоров'язбережувальної педагогіки / М. Астахова // Педагогіка здоров'я : зб. наук. праць V Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 15 травня 2015 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. – С. 144–148.

21. Астахова М. Формування культури безпеки педагога як основа профілактики дитячого травматизму / М. Астахова // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я : матеріали ХХІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–22 травня 2015 р.). – Х. : НТУ «ХП», 2015. – Ч. III. – С. 290.

22. Астахова М. С. Нормативно-правова компетентність учителя з питань безпеки життєдіяльності [Електронний ресурс] / М. С. Астахова // Особливості впровадження Національної рамки кваліфікацій у післядипломну освіту : матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. (Харків, 26 листопада 2015 р.). – Х. : Харківська академія неперервної освіти, 2015. – Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/news/elektronnij_zbirnik_materiv/2016-01-11-586.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

23. Акімова М. С. Методичні рекомендації слухачам спецкурсу «Безпека життєдіяльності» : збірник методичних матеріалів / М. С. Акімова, І. В. Волкова, Д. М. Тістечок ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. – Х. : ХОНМІБО, 2007. – 36 с.

24. Інформаційно-методичні матеріали з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності / [В. П. Гаркавець, В. В. Ігнат'єв, С. К. Бондаренко, О. В. Старченко, М. С. Астахова]. – Х. : ХОНМІБО, 2009. – Вип. № 2. – 200 с.

25. Астахова М. Забезпечення якості післядипломної освіти у сфері охорони праці та безпеки життєдіяльності – шлях до безпечного майбутнього / М. Астахова // Джерело педагогічної майстерності. Освіта протягом життя : наук.-метод. журнал. – Х. : ХОНМІБО, 2009. – № 2. – С. 100–103.

26. Астахова М. Аналіз роботи вчителя з питань реалізації аспектів безпеки життєдіяльності у навчальному закладі / М. Астахова // Джерело педагогічних

інновацій. Аналітична діяльність у професійній практиці педагога: наук.-метод. журнал. – Х. : Харківська академія неперервної освіти, 2015. – № 3. – С. 31–40.

АНОТАЦІЇ

Астахова М. С. Розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено теоретико-експериментальному дослідженню проблеми підвищення рівня сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. У дисертації визначено сутність професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, уточнено її структуру в єдності компонентів – когнітивного, діяльнісного та особистісного; критерії, показники, рівні сформованості професійної компетентності з безпеки життєдіяльності; теоретично обґрунтовано й розроблено модель і технологію розвитку професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, яка реалізується за етапами: розвиток професійної спрямованості вчителів на безпекоорієнтовану діяльність, розвиток когнітивно-дієвої сфери безпеки учасників освітнього процесу, розвиток здатності до оцінно-рефлексивної діяльності на засадах безпеки; доведено ефективність реалізації розробленої технології.

Ключові слова: учитель, безпека життєдіяльності, професійна компетентність з безпеки життєдіяльності, модель, технологія, система післядипломної педагогічної освіти, комплексний зміст.

Астахова М. С. Развитие профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей в системе последипломного педагогического образования. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2016.

Диссертационная работа посвящена решению научной проблемы повышения уровня сформированности профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей в системе последипломного педагогического образования. В диссертации охарактеризовано нормативно-правовую базу Украины, регламентирующую профессиональную деятельность учителей по безопасности жизнедеятельности, обосновано необходимость учета комплексного содержания (физическая, информационная и социальная составляющие) безопасности жизнедеятельности в профессиональной деятельности учителя.

Теоретическое обобщение научной литературы позволило рассматривать профессиональную компетентность по безопасности жизнедеятельности учителя как интегрированную характеристику, отражающую уровень сформированности комплексных знаний и умений по безопасности жизнедеятельности,

профессионально-личностных качеств и ценностных ориентаций, способности к рефлексии, которые дают ему возможность осуществлять профессиональную деятельность, направленную на сохранение жизни и здоровья участников образовательного процесса, формирование их культуры безопасности в условиях существования потенциальных и реальных опасностей. Уточнена структура профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности в единстве компонентов – когнитивного, деятельностного и личностного. Когнитивный компонент характеризуется наличием комплекса знаний по физической, информационной и социальной составляющим безопасности жизнедеятельности. Деятельностный компонент включает конструктивно-проектировочные, организационные, информационно-пояснительные, практические и аналитико-оценочные умения. Личностный компонент включает совокупность мотивов, интересов, ценностей и потребностей учителей в осуществлении профессиональной деятельности, ориентированной на безопасность, а также сформированность профессионально-личностных качеств (дисциплинированность, наблюдательность, ответственность, стрессоустойчивость).

Теоретически обоснована и разработана модель развития профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей в системе последипломного педагогического образования, которая включает главную цель, а также блоки: концептуальный (методологические подходы (системный, андрагогический, антрополого-гуманистический, компетентностный, личностно-деятельностный), общедидактические и специфические принципы); организационно-диагностический (нормативно-правовое обеспечение, диагностирование начального уровня компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей и имеющегося у них профессионально-личностного опыта); содержательный (структурные компоненты профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности, комплексное содержание безопасности жизнедеятельности); процессуальный (методы, формы и средства развития исследуемой компетентности); результативный (критерии, показатели и уровни сформированности профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности). Уточнена система критериев и показателей развития профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности: личностный (мотивация на развитие и совершенствование профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности и достижение успеха в профилактической деятельности, сформированность профессионально-личностных качеств); содержательно-деятельностный (владение комплексом знаний и умений по безопасности жизнедеятельности); аналитико-оценочный (развитие рефлексивного мышления, способность к анализу профессиональной деятельности). Определены уровни сформированности профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности: продуктивный, достаточный и элементарный.

Теоретически обоснована, разработана и экспериментально проверена технология развития профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей в системе последипломного педагогического образования, которая реализуется на основе индивидуально-дифференцированного

подхода в соответствии со следующими этапами: развитие профессиональной направленности учителей на деятельность, ориентируемую на безопасность; усовершенствование когнитивно-деятельностной сферы безопасности участников образовательного процесса; развитие способности к оценочно-рефлексивной деятельности на основе безопасности. Для каждого этапа дана характеристика целей, содержания, методов, форм и средств развития профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей.

Разработанная и апробированная технология позволила повысить уровень сформированности профессиональной компетентности по безопасности жизнедеятельности учителей в системе последипломного педагогического образования, что подтверждается результатами экспериментальной работы. Эксперимент показал положительную динамику в повышении уровней сформированности исследуемой компетентности у учителей экспериментальной группы по всем критериям.

Ключевые слова: учитель, безопасность жизнедеятельности, профессиональная компетентность по безопасности жизнедеятельности, модель, технология, система последипломного педагогического образования, комплексное содержание.

Astakhova M. S. The Development of Professional Competence of Health and Safety Teachers in the System of Post-Graduate Pedagogical Education. – Manuscript. Copyright.

The thesis for scientific degree of candidate of pedagogical sciences in the speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – Ukraine Engineering Pedagogical Academy, Kharkiv, 2016.

The dissertation is devoted to the theoretical-experimental research of the problem of improvement of the Health and Safety teachers' competence development level in the system of post-graduate pedagogical education. The dissertation defines the essence of Health and Safety teachers' professional competence, clarifies their structure in the unity of components – cognitive, active and personal; criteria, indices, development levels of health and safety professional competence; theoretically grounded and elaborated model that includes main goal which is the development of professional competence of teachers' health and safety in the system of post-graduate pedagogical education, as well as conceptual, organizational, diagnostic, semantic, procedural and efficient units, and a development technology of health and safety professional competence, which are realized through the following stages: development of teachers' professional focus towards safety oriented activity, development of cognitive-active sphere of the educational process participants' safety, development of the aptitude for evaluation-reflexive activity on the grounds of safety; the efficiency of the developed technology realization has been proved.

Key words: teacher, health and safety, safety and health professional competence, model, technology, system of postgraduate pedagogical education, complex contents.

Підписано до друку 20.12.2016 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Друк ризографічний.
Умов.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Замов. № 1220/6-16.

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні ФОП В. В. Петров
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел. (057) 78-17-137.
e-mail: bookfabrik@mail.ua